

RUDOLF KRAJČOVIC

POČIATKY FEUDALIZMU U NÁS VO SVETLE JAZYKOVÝCH FAKTOV

Diskusia o počiatkoch feudalizmu v našich krajinách, ktorá prebehla na stránkach časopisu *Český lid*,¹ ako aj vedecké konferencie,² venované tej istej otázke, jednoznačne ukázali, že ide o problematiku dôležitú a závažnú. Pozitívnym prínosom týchto podujatí bol najmä fakt, že sa tu okrem iného venovala pozornosť aj otázke metodologického charakteru. U nás z tohto stanoviska zasluhuje si osobitnú zmienku štúdia P. Ratkoša,³ ktorú možno hodnotiť ako prvý pokus o syntetické spracovanie spomenutej problematiky na základe doterajších výsledkov viacerých disciplín. Na tomto mieste chceme však podčiarknuť to, že P. Ratkoš vo svojej štúdií zaujal správne stanovisko k diskusii v Českom lide, keď jej vytýkal metodologické nedostatky, pričom súčasne vyzdvihol, že zovšeobecňovať poznatky o vzniku feudalizmu u nás iba z hľadiska výsledkov jednej disciplíny — archeológie a pritom neprihliadať na pramene historiografie a nebrať do úvahy fakty jazykovedné, je metodickou chybou. Otázka vzniku feudalizmu u nás je zložitá. Pokusy o zovšeobecnenie výsledkov iba jednej disciplíny sotva nám budú môcť poskytnúť obraz podobný pravde. Pritom, pravda, treba mať na zreteli, že dôkladnejšie syntetické spracovanie si zasa vyžaduje riešenie závažnejších čiastkových otázok iba v rámci jednotlivých zainteresovaných disciplín. Je nepopierateľné, že práve naša archeológia osvetlila a osvetľuje mnohé stránky hospodárskeho života našich predkov zo VII. — IX. stor.⁴ No na druhej strane nám ešte stále chýba podrobný a systematický výskum staroslovanských hradísk, bez ktorého výsledkov si nevieme predsta-

¹ Hlavné príspevky J. Böhm, *K otázce o vzniku feudalizmu v Českých zemích*, čas. *Český lid* (ďalej ČL), roč. 6, 1951, 162—180; Fr. Graus, *O vzniku feudalizmu v českých zemích*, ČL, roč. 6, 1951, 282—285; záver diskusie J. Böhm, *K otázce vzniku feudalizmu na území ČSR*, ČL, roč. 40, 1953, 151—156.

² Zprávu o konferencii roku 1952 v Liblicích priniesol Československý časopis historický, roč. I (1953), 246 a n., o konferencii roku 1953, tamže, roč. II (1954), 181 a n.

³ P. Ratkoš, *Počiatky feudalizmu na Slovensku*, Historický časopis, roč. II, č. 2, 252—276. Z hľadiska jazykovedného o podobné argumenty, pravda, z aspektu metód staršej historiografie sa opiera aj štúdia J. Hodála *Včlenenie sa starých Maďarov do staroslovenského spoločenského zriadenia*, Historický sborník IV, 297—322. V rámci diskusie v Českom lide na nevyhnutnosť spoločnej práce archeológov, historikov a jazykovedcov pri skúmaní vzniku feudalizmu u nás upozornil V. Husa v článku *K otázce vzniku feudalizmu na území ČSR*, ČL, roč. 40, 1953, 86. Takýto postup zdôraznil J. Dekan i pri skúmaní vzniku národnosti. Pozri jeho podnetný článok *O vznikani národnosti před X. stoletím na území naší vlasti* (Zvláštny odtlačok z čas. *Věstník Československé akademie věd*, roč. 63, 1954, č. 9/10.).

⁴ Poučná je najmä syntetická štúdia A. Točíka, *Význam posledných archeologických výskumov na Slovensku pre dejiny najstarších Slovanov a Veľkomoravskej ríše*, Historický časopis III, č. 3, 410—421.

viť riešenie nadhodenej problematiky.⁵ P. Ratkoš v spomenutej štúdií naznačil, koľko práce čaká našu historiografiu. Nemalá úloha pri riešení spomínanej otázky pripadá aj našej jazykovede, najmä toponomastike.

Táto štúdia chce byť príspevkom do diskusie. Pokúsime sa v nej odôvodniť oprávnenosť tézy, že pri riešení problémov, týkajúcich sa raného feudalizmu u nás, bude sa musieť počítať aj s výsledkami jazykovedy, najmä toponomastiky. Táto štúdia bude zároveň pokusom o uplatnenie nového metodického postupu pri skúmaní miestnych názvov.

Rekonštruovať pomery v dobe predfeudálnej a ranofeudálnej sa u nás na základe jazykového materiálu v širšom meradle pokúsil už J. Stanislav.⁶ Niektoré jeho konštatovania sú podnetné a pozoruhodné. No jeho štúdia je zároveň dôkazom, že v tejto jazykovednej oblasti sme iha v začiatkoch a že bude potrebné predovšetkým sa zamyslieť na tým, aké metódy použil pri interpretácii historických jazykových faktov, aby sa aj s výsledkami jazykovedného bádania pri osvetľovaní hospodársko-spoločenského vývinu starých Slovanov mohlo počítať ako s faktami pomernej argumentačnej hodnoty. Máme na myslí postup pri rozbere historických miestnych názvov. Nazdávame sa, že ak budeme chcieť vyťažiť z rozboru starých miestnych názvov poznatky o živote našich predkov, budeme si musieť uvedomiť z hľadiska metodologického oprávnenosť najmä dvoch požiadaviek: po prvé, že nebudeme môcť budovať na čisto jazykovedných metódach, po druhé, že pri aplikovaní všeobecných téz o spoločenskom vývine budeme musieť prihliadať na konkrétne podmienky a na stupeň vývinu hospodársko-spoločenského života na tom území, na ktorom skúmané miestne názvy vznikli. Uplatňovať tieto všeobecné požiadavky si vynucuje cieľ bádania a sama povaha materiálu.

V čom spočíva metóda nášho výskumu?

Materiál, z ktorého možno najviac vyťažiť pre osvetlenie vývinu hospodársko-spoločenského života starých Slovanov na Slovensku, poskytujú najmä tzv. sociálne miestne názvy, t. j. názvy, ktoré svojím obsahom (významom) poukazujú na niektoré spoločenské skutočnosti alebo javy s nimi súvisiace (napr. *gručári, ščitari, Bolërad-j', Mojt-in* ap.) Náš postup sa vo všeobecnosti opiera o tézu, že tieto sociálne miestne názvy v historických dobách tak ako iné jazykové fakty označovali svojou formou a obsahom historické spoločenské javy a skutočnosti, ktoré pre objekt pomenovania boli charakteristické a ktoré v danej dobe zodpovedali stupňu hospodársko-spoločenského života. Na rozdiel od prostriedkov, fungujúcich v rámci jazykovej sústavy, sociálne miestne názvy viazali sa na určitý priestor a v dôsledku svojej špecifickej označovacej funkcie fungovali ako sociálno-orientačné jednotky (napr. názvy *gručári, ščitari* orientovali okolie, kde sídlili výrobcovia hlinených nádob, kde výrobcovia štitov ap., názov *Bolërad-j'* > Boleradz zase poukazyval na vlastníctvo osoby Bolërad atď.). Miestne názvy ako sociálno-orientačné jednotky prestali fungovať až vtedy, keď sa vývinom zmenilo sociálne rozvrstvenie osady a názov sa svojím obsahom už neviazal na objekt. Od tej doby názov — ak, pravda, nezaničil — začal fungovať ako jednotka zemepisno-orientačná. Ako vidieť, pri vzniku sociálnych miestnych názvov vystupovali najmä dva činitele: spoločenský a jazykový. Bez

⁵ Na naliehavosť systematického výskumu veľkomoravských hradísk niekoľkokrát upozornil J. Dekan. Pozri jeho štúdiu *Hradištný výskum a problémy historickej*, *Historica Slovaca* VI—VII, 190—196. Najnovšie v jeho štúdií, cit. tu v pozn. 3.

⁶ J. Stanislav, *Zo slovenského sociálneho miestopisu*, Jazykovedný zborník V, 58—96. Vlastnú tematiku vyjadruje podtitul *Odras rodového zriadenia v miestnych menách na Slovensku*.

týchto činiteľov nemohli vzniknúť sociálne miestne názvy (*grnčari*, *ščitari* atď.). Z tohto všeobecného poznatku nám však logicky vyplýva, že pri rozbere sociálnych miestnych názvov treba brať zreteľ nielen na jazykového činiteľa, ale aj na fakty hospodársko-spoločenského charakteru, ktoré vznik takýchto názvov podmieňovali. Teda hľadisko vývinu jazyka a hľadisko vývinu hospodársko-spoločenského života — to sú základné hľadiská nášho postupu. Uplatniť tieto hľadiská pri výskume miestnych názvov si však žiada brať do úvahy aj výsledky iných disciplín, najmä archeológie, historiografie a etnografie. Ak sociálne miestne názvy v historických dobách konkrétne označovali spoločenské skutočnosti, potom v istom zmysle tento druh miestnych názvov treba chápať ako odraz hospodársko-spoločenského života čiže ako fakty, ktoré nesú stopy tohto života v danej etape jeho vývinu. Z tohto nám vyplýva téza, že medzi sociálnymi názvami, ktoré sú odrazom určitej etapy spoločenského vývinu, musí jestvovať určitá súvislosť. Z tejto tézy si vyvodzujeme ďalšiu metodickú poučku: miestne názvy tohto druhu treba skúmať vo vzájomnej súvislosti ako sústavu, ktorá vznikala v určitých etapách spoločenského vývinu postupne. Z tohto stanoviska je teda cieľom nášho skúmania miestnych názvov odhaliť súvislosť miestnych názvov so spoločenským životom v čase, keď ony na sociálne skutočnosti svojim významom konkrétne poukazovali. O tom, že zápisy miestnych názvov treba čerpať z najstarších overených listín, že ich treba jazykovo primerane rekonštruovať, lokalizovať ap., na tomto mieste sa vari zmieňovať nemusíme. Nazdávame sa, že výsledky získané takýmto postupom môžu bádateľom predfeudálnej i ranofeudálnej doby poslúžiť ako solídne pracovné predpoklady.

*

V tejto časti preskúmame osadné názvy z južnej časti západného Slovenska na území medzi Váhom a Malými Karpatmi. Na tejto oblasti možno pozorovať medzi výsledkami doterajšieho skúmania archeológie a toponomastiky nápadnú súvislosť: zamestnanecké osadné názvy sa koncentrovane vyskytujú na tých oblastiach, na ktorých archeológia na základe doterajších výskumov konštatovala bohatú kultúru z doby starohradištnej i stredohradištnej. Jedna takáto oblasť je na severe od čiar Smolenice — Borovce po Nové Mesto nad Váhom a druhá na juhu od čiar Bratislava — Cífer — Trnava — Sered na juh. Na tých oblastiach, na ktorých sa javí nedostatok kultúr z doby starohradištnej a stredohradištnej, niet ani zložitejších sústav názvov, ktoré by ukazovali na zamestnanie obyvateľstva. Takúto oblasť máme na strednom Podudvaží a na brehoch Trnávky.⁷

Pri našich úvahách budeme vychádzať z týchto poznatkov: 1. pri staroslovanských hradiskách z IX. stor. sa vyskytujú osadné názvy, ktoré majú v základe starohylé

⁷ Prehľad nálezísk podal J. Dekan, a to ku svojej štúdií *K problémom slovanského osídlenia na Slovensku*. Historica slovacca VI—VII, 73—81. Prehľad však obsahuje náleziská iba do roku 1948. Keďže sme doteraz v historických časopisoch a v časopisoch archeologických nenašli zprávy o vykopávkach, ktoré by zásadne zmenili štruktúru staroslovanského osídlenia na našom skúmanom území, opierame sa o prehľad nálezísk J. Dekana (skr. PN). Na severnej časti z doby starohradištnej máme nálezisko Borovce (PN č. 2), z doby stredohradištnej Piešťany (PN č. 100), na južnej časti z doby starohradištnej Bratislava (PN č. 3), Cífer (PN č. 5), Modranka (PN č. 16), Veľký Grob (PN č. 19), Sered (PN č. 22), Zeleneč (PN č. 34), z doby stredohradištnej Abrahám (PN č. 38), Báhoň (PN č. 39), Šulekovo (PN č. 40), Bratislava (PN č. 42), Cífer (PN č. 44), Devín (PN č. 50), Devínske Jazero (PN č. 51), Devínska Nová Ves (PN č. 52), Križovany (PN č. 75), Modra (PN č. 91), Neštich (PN č. 95), Smolenice (PN č. 111), Dvorník (PN č. 120), Zeleneč (PN č. 131).

slovanské osobné meno, 2. okolo týchto staroslovanských hradísk sú zložitejšie sústavy osadných názvov, ktoré svojím obsahom (významom) ukazujú na hospodárske a sociálne oblasti charakteristické pre život starých Slovanov.⁸

Doteraz naša archeológia objavila, úplne alebo čiastočne na skúmanom území preskúmala tieto staroslovanské hradiská: v priestore mesta Bratislavy, na Zámčisku pri Modre, pri Neštichu, na Molpíre pri Smoleniciach a staroslovanské hradisko pri Podbranči (poloha Starý hrad).⁹ Naposledy podľa najnovších zistení a podľa odborného posúdenia B. Chropovského veľké staroslovanské hradisko v IX. stor. sa rozprestieralo v bezprostrednej blízkosti Majcichova (okr. Trnava).¹⁰ V oblasti alebo v bezprostrednej blízkosti týchto staroslovanských hradísk máme osadné názvy so základom týchto osobných mien:

1. Pri hradisku v bezprostrednej blízkosti Majcichova:

M o j t ě c h -, ... (possessionem) Moychek... 1266. W VIII, 159, o list. ŠmVd 26, *155, dokl. SJ II. 327; dnes Majcichov, maď. Majtén, okr. Trnava. Maďarská forma ukazuje na slovenské *Mojtin, t. j. na hypokoristickú formu Mojta derivovanú vlastníckym sufixom *-in*.¹¹ Nie je celkom isté, či vlastnícky sufix *-ov* v slovenskom názve je tiež starohylý.

2. Pri hradisku v priestore mesta Bratislavy:

B r a s l a v -(j'), ... Brezalauspurc... 907 (pramene a doklady vyčerpávajúco SJ II, 76—86. Tam aj literatúra a problematika.) Rekonštrukcia Prědslav- z hľadiska filologického nemá v zápisoch oporu¹² (porov. dokl. u Aventína Braslavespurch z roku 907, v c. d.).

⁸ Máme na mysli výsledky, ku ktorým sme sa dopracovali v pripravovanej monografii z toponomastiky *K dejinám raného feudalizmu na Slovensku* (v rukopise). Tu je naša metóda odôvodnená a rozpracovaná podrobnejšie.

⁹ Literatúru pozri v prehľade nálezísk v cit. štúdií J. Dekan, Bratislava (PN č. 42), Modra (PN č. 91), Neštich (PN č. 95), Smolenice (PN č. 111), Podbranč (PN č. 101). J. Dekan sa nazdáva, že „rozloženie hradísk svedčí o tom, že tvorili súvislý jednotný systém na obranu vlastného materského zázemia proti útokom z juhovýchodu“ (v cit. štúdií, tu v pozn. 3, str. 195).

¹⁰ Treba upozorniť, že spomínané zistenia sa konštatovali iba na základe povrchového prieskumu. My však pri svojich úvahách z týchto predbežných výsledkov vychádzame celkom vedome. Domnievame sa totiž, že výsledky nášho toponomastického bádania môžu byť vhodným ukazovateľom pri ďalšom archeologickom výskume tohto hradiska alebo jeho okolia. V okolí Majcichova máme takú sústavu zamestnaneckých názvov, akú poznáme napr. v okolí nitrianskeho alebo bratislavského hradu. Máme tu názvy typu vodčradi („aquarii“), gručári, gostie („cudzi kupci“), lovci atď., ktoré poukazujú na vysoký stupeň hospodársko-spoločenského života starých Slovanov žijúcich v okolí Majcichova. V chýstanej práci (pozri pozn. 8) sme v tejto oblasti staroslovanské hradisko proste predpokladali, pretože archeologicky nebolo dosiaľ známe. Preto sme osobne radi, že náš predpoklad sa už čiastočne potvrdil. Je zaujímavé, že v okolí hradísk v malokarpatskom horskom pásme niet rozvinutých sústav zamestnaneckých názvov. Tento jav si vysvetľujeme tak, že tieto hradiská mali vojenskú funkciu. Hradisko pri Majcichove malo však pravdepodobne funkciu hospodársko-spoločenského centra.

¹¹ K rekonštrukcii a etymológii podrobnejšie J. Stanislav, *Zo slovenských miestnych názvov*, Slovenská reč (SR) XIII, 40. Pozri aj jeho *Slovenský juh v stredoveku* (SJ) II, 327. Pozn.: Keďže predpokladáme, že väčšina skúmaných názvov jestvovala už v VIII. a IX. stor., názvy by sme mali rekonštruovať z hľadiska vývinového stupňa jazyka v VIII. a IX. stor. Rekonštruujeme ich však z hľadiska vývinového stupňa v XI. stor., t. j. po zániku nosoviek a jerov. Robíme tak pre nedostatok tlačiarenských typov. Správne rekonštrukcie sú na mapke. Sleduj tam.

¹² Rekonštrukciu Prědslav za najpravdepodobnejšiu u nás pokladá D. Rapant, *Traja synovia Svätoplukovi*, Elán 1940, 2—4, porov. aj P. Ratkoš v cit. štúdií (tu v pozn. 3), 268. Doklad z roku 907 Brezalauspurch (lit. tamže) P. Ratkoš interpretuje ako Prědslavj' grad-. So zreteľom na typy zápisov Braslavespurch (napr. u Aventína z roku 907/XVĹ.

3. V okolí staroslovanských hradísk pri Modre a Neštichu:

Bozin, Boz-in, ... Bozyn... 1231, W XI, 233, o list, ŠmVd 6, *113, dokl. SJ II, 409; dnes Pezinok z nem. Pözing, a to zo slovanského Bozin.¹³

Mílěj-, ... terram Miley... 1212, F III, 1, 124, dokl. a rekon. SJ II, 343, tam aj lit. a problematika. Dnes názov nejestvuje.

Myslen-, ... Myzlen... 1231, prameň tak ako pri Bozin, dokl. SJ II, 355 a Ch. SSI 384. Osada sa spomína spolu s Boziu (Pezinok) a Cuhna (Kuchyňa). Lokalita neistá. Dnes nejestvuje. Názov Myslenice je nový.

4. V blízkosti hradiska na Molpíre pri Smoleniciach:

Bolěrad-j' > Bolěradz, ... (terre) Bollerat... 1113, Zob. list., FejKKOkl 56, dokl. z XIII. stor.: Baralath, Baralach (F IV, 372, 373, pozri ŠmVd 24, * 112), u Korabinského: Boleracz, t. j. Bolerac zo staršieho Bolěradz (teda za posl. *dj > dz, tak ako v slove *medja > medza). Dnešná podoba Boleraz vznikla z Boleradz zjednodušením koncového dz v z ako v slove súmez zo *súmedz.¹⁴ Zdá sa, že toto osobné meno nemusíme spájať s hradiskom na Molpíre. V chotári je názov Pod zámek. Polohu Pod zámek povrchove archeologicky preskúmal inž. Janšák¹⁵ a konštatoval, že ide o typický hradištný terén, no zo slovanských kultúr našiel tu len kultúru z doby mladohradištnej. So zreteľom na tieto okolnosti, ako aj na prítomnosť názvu s vlastníckym sufikom (Bolěrad-j') túto oblasť z hľadiska archeologického treba podrobne preskúmať.

5. Na západnej strane Brezovského priesmyku:

Branck-j' > Branč, dnes Podbranč; bez dokladov z XIII. stor. (v list. z roku 1394: Berench, F X 3, 149). Podoba názvu však ukazuje na starobyľý vlastnícky sufik -j' (-kj > č), ktorý vznik názvu datuje pred X. stor.

6. Na východnej strane Brezovského priesmyku:

Trěbäta, ... villa Trebeta... 1113, Zob. list., FejKKOkl 58, lok. a ident. u ŠmVd 18, *141. Na tejto oblasti doteraz síce staroslovanské hradisko zistené nemáme, ale strategický charakter tohto územia sa odrazil v sústave okolitých miestnych názvov. Máme tu Rvišče „priekopa s valmi“ s dokl. z roku 1113 (Zob. list., FejKKOkl 58: Rivvis), dnes M. V. Orvište. Ďalej sú tu Straže spomenuté tiež v Zob. list. z roku 1113 ako villa Spectaculi. V tej istej listine sa na tejto oblasti spomína aj brána.¹⁶

stor., SJ II, 76) zdá sa nám pravdepodobnejšia rekonštrukcia tohto starého zápisu Braslav' grad- (pričom podoba Braslav' predpokladá vlastnícku príponu -j', ktorá po spoluhláske v západoslovanských jazykoch zanechala iba mäkkosť. Táto mäkkosť časom zanikla.)

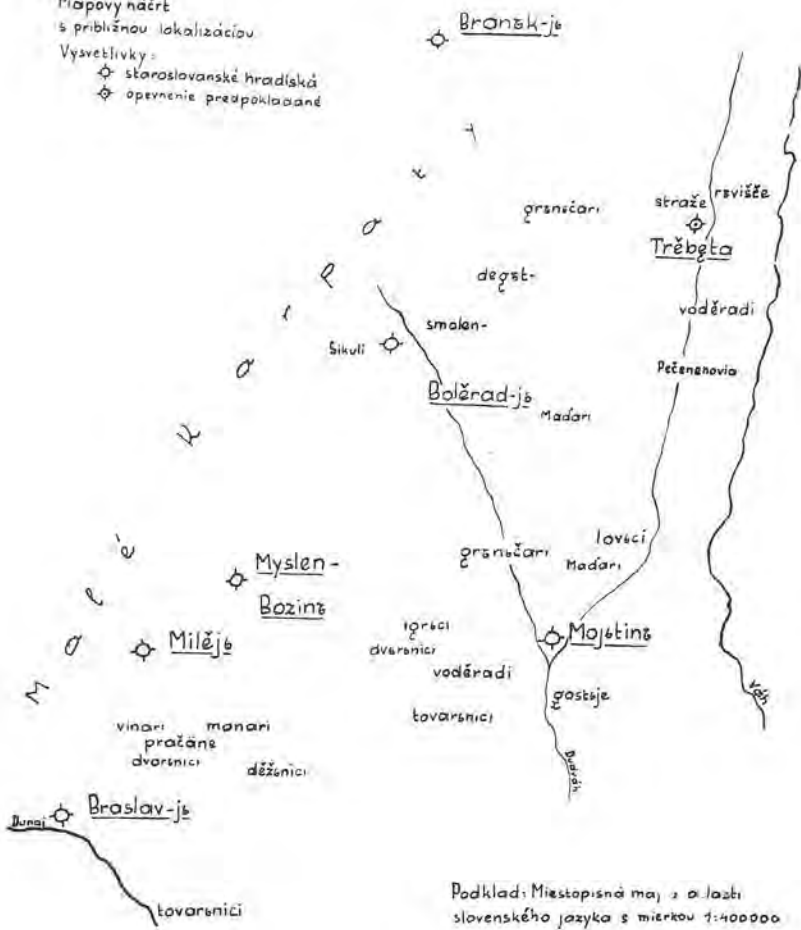
¹³ K rekonštrukcii podrobnejšie J. Stanislav, SR IX, 193—195, SR XIII 208. Tu sa upozorňuje na prameň, podľa ktorého Chorváti mesto Pezinok nazývali Boziu. Keďže teda Chorváti do týchto krajov prišli v XVI. stor., uvedený prameň nám svedčí, že v XVI. stor., t. j. v dobe príchodu Chorvatov, názov Boziu ešte žil.

¹⁴ K otázke podrobnejšie R. Krajčovič v štúdií *Boleradz či Boleraz*, Jazykovedný časopis VII, 63—86. Tu sa pripúšťa, že v X. stor. jestvovali už dva tvary Boleradz/Boleraz z pôv. Bolěrad-j'. No za pôvodnejšiu a staršiu formu treba považovať Boleradz. Forma Boleraz nemá v staršom listinnom materiáli oporu. Podobu Boleracz uvádza ešte M. Korabinsky vo svojom diele *Geographisches-Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn* (1786), na str. 65.

¹⁵ Pozri Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, roč. XXIX, 23—25.

¹⁶ P. Ratkoš (v cit. štúdií na str. 258) zápis v Zob. list. z roku 1113 villa Spectaculi (FejKKOkl 58.59) interpretuje ako Stražja ves, t. j. ako osobné meno Straž s vlastníckym sufikom -ja. Viedla ho k tomu azda gen. forma „spectaculi“. Avšak zápis celkom dobre možno interpretovať ako apellativum, t. j. ako osada stráže, príp. strážnikov alebo ako osada strážneho stanovišťa. Podľa Bartal Gloss. (str. 623) spectaculum = exploratio „hľadka, sledenie ap.“ Zdá sa teda, že v listine nejde o preklad názvu ale o priame pomenovanie

Mapový náčrt
s približnou lokalizáciou
Vysvetlivky:
 ◊ staroslovenské hradiská
 ◊ opevnenie preoplobované

objektu. To by znamenalo, že v XII. stor. tu stráž skutočne bola. O tom, že tu staré strážne stanovište bolo, svedčí niekoľko okolností. Predovšetkým je to staromad. názov Eur (= ör „specula. Wache“; MOKg, sz. 724 a n.), s ktorým sa stretávame v listinách z XIII. stor. V listine z roku 1298/tr. 1299 pri Trebaticiach (Trebatja) sa spomína Eur (dnes Straže), HOKl 167 (pozri ŠmVd 77, *266). V list. z roku 1429 sa tu spomína colná stanica, pričom pisár nezabudol zdôrazniť, že ide o colnicu so starou tradíciou (píše Item in possessione Eur tributum... ab antiquum institutum..., dokl. Ch. SSL, str. 82, pozn. 323 s lit.). Brána sa v týchto priestoroch spomína v Zob. list. z roku 1113... villa Spectaculi... aqua Olesca (lok. ŠmVd., str. 299, č. 142) villa Poscoz aqua Sipco (ib., str. 300, č. 145) in porta est quedam quercus...

Z hľadiska zemepisného uvedené súvislosti bližšie ozrejmuje pohľad na priloženú mapku. Naskytá sa teda otázka, či ide o prostú náhodu a či zistený stav je odrazom spoločenského života pred X. stor., ináč povedané, či nositelia uvedených osobných mien boli v nejakom vzťahu k staroslovanským hradiskám. My sa nazdávame, že aspoň v niektorých prípadoch sa dá skutočne predpokladať takýto vzťah nositeľov uvedených osobných mien k hradisku. Opierame sa najmä o tieto skutočnosti: väčšina osobných mien (a to Mojta, Boza, Bolërad, Brank-, Braslav) má pri sebe vlastnícky sufik -j-, -in-, z ktorých najmä -j- bezpečnejšie ukazuje, že názvy museli jestvovať už na rozhraní IX—X. stor.¹⁷ Prítomnosť vlastniického sufiku pri uvedených slovanských osobných menách si vysvetľujeme tak, že tieto vlastnícke sufiky (-j-, -in-) zo stanoviska pomenovateľa (slovanských okolitých pospolitostí) zvýrazňovali vlastnícky vzťah nositeľov slovanských mien k hradisku a ku všetkému, čo z hľadiska hospodársko-spoločenského života s hradiskom súviselo. Pravdaže, z jazykových faktov samých ťažko usudzovať na vnútornú povahu tohto vzťahu. Tu by nám mohli pomôcť výsledky podrobného hradíštného výskumu, najmä zistenia, akú funkciu to ktoré hradisko malo z hľadiska hospodársko-spoločenského života. Jednako sú tu niektoré okolnosti, na základe ktorých — ako sa domnievame — dá sa usudzovať na funkciu aspoň niektorých hradísk. Je pozoruhodné, že v blízkosti staroslovanského hradiska „Mojtëch“ (pri Majcichove) a v priestore názvu Bolërad-j' sú osadné názvy so základom „Maďari“. Obe dva názvy sa spomínajú v XIII. stor.¹⁸ Zdá sa, že prítomnosť týchto názvov pri hradisku „Mojtëch“ a v priestore Bolërad-j' bude najlepšie vysvetľovať v tom zmysle, že ide o stopy po prvých posádkach staromaďarských kmeňov z X. stor., ktoré obsadzovali strediská hospodárskeho života našich predkov z hľadiska X. stor. najdôležitejšie. Prítomnosť názvov typu „Maďari“ v spomínaných priestoroch by teda svedčila, že staromaďarské kmene začiatkom X. stor. (v dobe svojho príchodu) v týchto priestoroch zastihli strediská hospodárskeho charakteru. Neskôr v XI. a XII. stor. takéto strediská tu už neboli. Svedčí o tom najmä tá okolnosť, že strážne posádky Pečenehov a Sikulov, ktoré prišli na skúmané územie niekedy až v XI. a XII. stor., obsadzujú už Váh a Smolenický priesmyk ako oblasti strategicky dôležité z hľadiska XI. — XII. stor.¹⁹

¹⁷ O sufuxe -j-, -ja-, -je J. Stanislav, c. d., 78. Vychádza z práce A. Vaillant'a, *Manuel du vieux slave*, Paris 1948. Zánik tohto sufiku treba spájať so zánikom jerov. To znamená, že v prvej pol. X. stor. tento vlastnícky sufik už nemohol byť produktívny. Možno teda s pomernou istotou predpokladať, že miestne názvy utvorené týmto sufikom museli vzniknúť najneskôr na rozhraní IX—X. stor.

¹⁸ Doklad na názov tohto typu v oblasti Majcichova je v list. z roku 1291 (W X, 30): ... Gyuruncher (pozri pri hesle grnčiri, Hrnčiarovce pri Trnave) ... Monorod (miesto Mogorod, dnes Modranka pri Trnave) ... Iné doklady z XIII. stor. uvádza J. Stanislav, *Odkryté mená*, na str. 73, a to podľa Fr. Beránka, *Die deutsche Besiedlung des Pressburger Grossgaus* (Mníchov 1941). Pozri tam. J. Stanislav uvádza aj doklad „Mogorod“ z list. z roku 1256/tr. 1270 (F IV 2, 372). Doklad sem však nepatrí. V uvedenej listine spomína sa spolu s Klčovani (Kulchvan) a s Bolerázom (Baralath), pozri ŠmVd 24, *152 (Šm., tamže pozn. 4 identifikuje s Potockým dvorom, sev. od Trnavy). Ako vidieť, doklad patrí do oblasti Bolerázu.

¹⁹ Strážne posádky Pečenehov sa v oblasti Dudváhu spomínajú už v Zob. list. z roku 1113: villa Bagan (Bohunice, okr. Trnava) ... cum speculatoribus ... (FejKKOkI 58); v XIII. stor. v list. z r. 1254 ... per flumen Dudvag ... ville Beseneu ... (Szp. I, str. 318, č. 1024, pozri ŠmVd 78, *271A) alebo v list. z r. 1216/tr. 1397 ... ab aqua Dwdwag ... villa Bissenorum ŠmVd 20, *143, tu aj lok. a ident.: Pečëňady (maď. Besenyőpetőfalva), okr. Piešťany. O Sikuloch v Smolenickom priesmyku je zmienka napr. v list. z roku 1256/tr. 1270 (F IV 2, 373): ... tendit ad magnam Syluam versus Sikulos ... Solmus (Smolenice, okr. Trnava), ŠmVd 24, *152.

Keby názvy typu „Maďari“ v uvedených súvislostiach boli skutočne stopami po prvých posádkach staromaďarských kmeňov, ktoré by začiatkom X. stor. boli obsadili spomenuté priestory ako strediská hospodársko-spoločenského života, potom by sme zároveň museli predpokladať, že tieto strediská hospodárskeho života sa museli sformovať dávno pred príchodom staromaďarských kmeňov, t. j. najneskôr v IX. stor. Pravdaže, prítomnosť názvov typu „Maďari“ nemožno považovať za celkom presvedčivý dôkaz, že v IX. stor. v týchto oblastiach hospodárske stredisko staroslovanského života skutočne bolo.

Za najväčšiu oporu tohto nášho predpokladu pokladáme skutočnosť, že v okolí spomínaných staroslovanských hradísk (pri ktorých sa nachádza osadný názov so základom slovanského osobného mena) sú osadné názvy svojím obsahom (významom) poukazujúce na zamestnania a na oblasti sociálneho života, ktoré sú charakteristické pre život starých Slovanov.²⁰

Na priloženej mapke možno dosť zreteľne sledovať tri takéto zemepisné celky:

I. V okolí staroslovanského hradiska „Mojtčeh“:

gostie — „cudzí kupci, trhové stánky cudzích kupcov“ (porov. v st. č. hosť „kupec“, Geb. I, 472n, v st. r. gostinnyj dvor „kupecký dvor“, Daf I, 397, vývin slova Bern. SEW 337), ... terra Gezt... 1266, W VIII, 159, o list. ŠmVd 26, *155, tam aj lok. a ident.; k rekonštrukcii porov. SJ II, 191 (starý význam sa tu však neuvádza). Dnes Hoste, okr. Sereď (predtým Gest).

gr n ě ä r i — „výrobcovia hlinených nádob, hrnčiar“ ... Gyuruncher... 1291, W X, 30, o list. ŠmVd 19, *142, p. 5, tu je aj lok. a ident.; dnes Hrnčiarovce, maď. Gerencsér, okr. Trnava.

igreci — „speváci a hráči na nástrojoch“ ... Igrech villa Joculatorum eiusdem Castrī nostri (Posoniensis) ... 1244/1314 (podľa Szp. I, 239, č. 298 falzum), HOKl II, k rekon. SJ II, 227. Z uvedenej listiny z XIII. stor. vyplýva, že ide o hráčov bratislavského hradu. Prítomnosť -g- v názve ukazuje, že názov tu musel jestvovať už pred XII. stor. So zreteľom na to, že názov organicky zapadá do sústavy zamestnaneckých názvov okolo hradu „Mojtčeh“, dá sa predpokladať, že ide o osadu s tradičným zamestnaním, a teda že títo „igrici“ najskôr patrili k hradisku „Mojtčeh“ a na dvor bratislavského feudálneho hradu sa dostali až po zániku tohto hradiska. Dnes Igram, okr. Senec.

kapus, dvernik²¹ — „hradní vrátnici alebo vyberači poplatkov na rozhraní

²⁰ Na osadné názvy, ktoré svojím významom poukazujú na zamestnanie obyvateľstva, sa u nás už niekoľkokrát upozornilo. Tak napr. J. Hodál v cit. článku (tu v pozn. 3), po ňom J. Stanislav v *Slovenskom julu v stredoveku* I, 344 a n. (a inde), J. Dekan, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, na str. 122, 124, naposledy P. Rátkoš v knihe *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku* (Bratislava 1951), ib. v štúdiu cit. tu v pozn. 3, na str. 271. Zamestnanecké názvy v býv. stolicích Bratislavskej a Nitrianskej sme podrobnejšie preskúmali v štúdiu *K otázke sociálneho rozvrstvenia staroslovanského etnika na Slovensku*, Slovenský národopis, roč. 1956, č. 3. Tu sme dospeli k záveru, že staršie vrstvy v sústavách zamestnaneckých názvov odrážajú rozvrstvenie staroslovanského obyvateľstva v VIII., najmä však v IX. stor.

²¹ K etymológii maď. „kapus“ pozri MOKl. sz. 453: janitor, portarius, Torhüter. K otázke vzťahu kapus — dvernik podrobnejšie J. Stanislav v SR XIII, 92 a n. Podobný názov máme i západne od Nitry pri Váhu, býv. Kepežd. Spomína sa už v Zob. list. z roku 1113: villa Copusde (FejKKOKl 56). J. Stanislav (c. d.) sa domnieva, že ide o dverníkov veľkomoravských hradísk Nitry a Bratislavy. Prítomnosť staroslovanského hradiska pri Majcichove však ukazuje, že vznik osady týchto služobníkov najpravdepodobnejšie súvisí s vývinom tohto hradiska. Z hradiska XIII. stor. išlo by teda o osadu s tradičným zamestnaním.

hospodárskych územných jednotiek?"; ...Kapusd villa portariorum nostrorum Castri Posoniensis ..., 1244, prameň tak ako pri hesle „igreci“. K rekon. a problematike J. Stanislav v SR XIII, 92. Z uvedeného citátu vyplýva, že ide o „dverníkov“ bratislavského feudálneho hradu. Z tých istých dôvodov ako pri hesle „igreci“ nemožno vylúčiť predpoklad, že bola to osada s tradičným zamestnaním. Je pozoruhodné, že sa nachádzala v priestore dnešného Igramu, t. j. zemepisne uprostred trojuholníka staroslovanských hradísk „Mojtých“, „Braslav“, „Boza“ a pri starohradištnéj ceste, ktorá smerovala od sútoku Moravy s Dunajom k Nitre.²² Núka sa myšlienka, či názov nie je stopa po starobylej colnej inštitúcii na rozhraní starých hradových oblastí spred X. stor. V tomto zmysle možno aj najlepšie pochopiť tradíciu „dverníkov“, ktorí v XIII. stor. slúžia už feudálnemu bratislavskému hradu.

l o v c i — „lovci vtákov alebo zveri“, dnes H. D. Lovčice, maď. Lócz, okr. Trnava; bez dokladov z XIII. stor. (zo XIV. stor.: Louch, Sion IV, 122 a n). Názov tu uvádzame preto, lebo organicky zapadá do sústavy zamestnaneckých názvov okolo hradiska „Mojtých“.

t o v a r n i c i — „skladníci, skladači a nakladači tovaru, pokladníci“; dnes Tárnuk, majer pri Slovenskom Grobe; bez historických dokladov. K etymológii pozri ďalej. Na starobylosť tohto názvu poukazuje fakt, že sa vyskytuje všade tam, kde máme starobyľú hohatú sústavu zamestnaneckých názvov, ako napr. pri Bratislave (pozri ďalej), na juh od Nitry dvakrát (v Zob. list. z roku 1113 Tawarnyc), pri Topoľčanoch (tu sú Štitáre, Tesáre, Dvorany, Čeladince atď.).²³

v o d ě r a d i — „upravovatelia vodných tokov a ciest, aquarii“;²⁴ vodě-radi, k raditi porov, srbeh. rad „práca“, raditi „pracovať“, Vuk K. 625, k vývinu slova Mikl EW 271a n, k typu názvu pozri Jir. Práv. I, 80: voděradi „staviteli voduí“; ... terminus Wedered ... 1278, MS II, 89, o list. ŠmVd 25, *153, dokl. SJ II, 581 (v SJ I, 316 je význam: vodnaté miesto). Dnes Voderady, okr. Trnava.

2. V okolí staroslovanského hradiska „Braslav-j“:

d ě ž n i c i — „výrobcovia drevených nádob, diež“, ... (possessio) Deeznuk ... 1323, Ortv. II, 3, 31, dokl. a rekon. SJ II, 151, lok. podľa cit. listiny: ... Deeznuk ... inter Cheklyz (Čeklís, dnes Bernolákovo) ... et Posonium existens ..., k vývinu slova Bern. SEW 118. Osada dnes nejestvuje.

d v o r n i c i — „služobníctvo hradného dvora“, ... terra uduornicorum ..., 1217, podľa SJ II, 171 bez udania prameňa; 1236 W VII, 26, dokl. z XIV. stor. u Ortv. II, 3, 31, 32 (Dornik alias Zeuleus 1337, atď.); k etymológii Bern. SEW 241. Býv. Dvorník, majer pri Bratislave.

---

ním. Je zaujímavé, že obidve spomenuté osady sú vzdialené od hradísk a že sú na starej ceste (porov. nasledujúcu poznámku). Núka sa myšlienka, či nejde o vyberačov poplatkov pri „bránach“, stojacích na rozhraní väčších hospodárskych celkov v IX. stor.

²² J. Dekan (v cit. štúdiu tu v pozn. 7, na str. 60) predpokladá, že táto starohradištná cesta viedla smerom Dvorník — Cífer — Sered.

²³ Doklady k názvu Tovarúky pri Topoľčanoch sú v list. z roku 1235 (F IV 1, 24, 26, k list. Szp. I, č. 608): Possessionem quandam Tupulchan (Topoľčany) nomine cum tribus villis Taarnuk. Doklady k názvom na juh od Nitry sú v Zob. list. z roku 1113: ... Tawarnyc ... alia villa Tawarnyc ... (FejKKÖkl 61). Prítomnosť týchto názvov poukazuje na obchod (tak ako názvy typu „gost.“).

²⁴ O tom, že takéto zamestnanie názov skutočne predstavuje, svedčí vyšehradská listina z roku 1088/XIII. stor.: ... Voderadeh terra ad duo aratra cum ministerialibus aquariis ... Fried. Cod. I, str. 375 (tu aj lokalizácia).

m o n a r i — „výrobcovia skvostov, náhrdelníkov“, ... *predium Monar* ...²⁵ 1236. W VII, 25, o list. ŠmVd 16, *134, tam aj lok. (priestor Chorvátskeho Grobu), k etymológii pozri SJ II, 340 s lit. Osada dnes nejestvuje.

p r a č ě n e — „prakovníci, zhotovovatelia prakov?“, ... *Parachan* ... 1297, MS II, 402, lok. u ŠmVd 10, *123 podľa list. z roku 1290/tr. 1304: ... Verekné (dnes Vrakauňa pri Bratislave), *Parachan*, *Popnepe* (Farná); k etymológii SJ II, 432, tu práča <*prak-ja sa interpretuje ako Prakova ves, porov. však v st. č. práce z *prača „prakovník“, tak HK 291. Osada dnes nejestvuje.

t o v a r n í c i — „skladníci, skladači a nakladači tovaru, pokladníci“, význam rekonštruujeme so zreteľom na význam základu v staroslovienskom tovar „sklad“, „náklad“, tovarin „osol“, ap. Mikl EW 359, pozri aj v slovin. Plet. II, 679; ... *Tarnuk* ... 1275, W IX, 113, ... *Tarnok* ... 1277, F V, 2, 406, dokl. SJ II, 521, tu len rekon., neuvádza sa tu historický význam (obsah) slova, lok. podľa Ch. SSI 262, nie je celkom istá. Bezpečné sú doklady až zo XIV. stor. Dnes *Tovarníky* pri Bratislave.

v i n a r i — „dorábateľia vína, vinári“, zachovala sa iba forma nem. *Weynarn* zo XIV. stor.; pozri ChSSI 257, p. 996, SJ II, 432. Či ide o názov starší, nie je isté. Dnes *Dvorník*, predtým *Vajnory*.

3. V severnej časti máme tieto zamestnanecké názvy:

g r n č ě r i — „výrobcovia hlinených nádob, hrnčiar“ ... *villa Kuerencher* ... 1262, W VIII, 22, 23, o list. ŠmVd 19, * 142, tam aj lok. s problematikou. *Dnešný Lančár*, okr. *Piešťany*.

d e g t — „dechtári, výrobné stredisko dechtu alebo pod.“, ... *villa Degge* ... 1258, W II, 448, o list. ŠmVd 21, *145B, tam aj lok. *Dnešné Dechtice*, okr. *Trnava*, k vývinu slova *Bern*. SEW 182 a n. Nie je vylúčené, že názov má v základe podobu nom. pl. „degtiči“, z ktorej neskôr *Dechtice*.

s m o l e n — „smoliari, výrobné stredisko smoly alebo pod. ... *terra Zumula* ... 1291, W XII, 512, pozri aj ŠmVd 21, *151, *152; *Solmus* 1256, *Somolya* 1330 atď.; podľa týchto dokladov môže sa predpokladať pôvodná forma *smolia ves, t. j. osada, v ktorej výroba smoly bola tradíciou. V bezprostrednej blízkosti sídlili „dechtári“ a „hrnčiar“.

v o d ě r a d i — „upravovatelia vodných tokov a ciest“, ... *villa Vvederat* ... 1113, *Zob. list.*, *FejKKOkI* 57, pôvod slova a etymológia vyššie. *Dnešné Voderady*, dvor pri *Piešťanoch*.

Ako vidieť, pri rekonštrukciách skúmaných názvov sme vychádzali zo zápisov v list. z XII. a XIII. stor. Vo väčšine prípadov už zo samej listiny vysvitá, že v XII. a XIII. stor. spomínané osadné názvy svojím obsahom neboli späté so životom v osadách, ale už fungovali iba ako zemepisno-orientačné prostriedky. Podmienky vzniku týchto názvov treba teda hľadať v dobách pred XII. stor. Prítomnosť starej hlásky *g* v niektorých názvoch (*grnčari*, *gost*-, *igrec*-) tiež to potvrdzuje (zmena *g > h* sa vykonala na zač. XII. stor.). Za východisko približného datovania vzniku týchto zamestnaneckých názvov si volíme najmä dve okolnosti. Uvedené osadné názvy svojím obsahom (významom) poukazujú na hospodárske a sociálne oblasti života, ktoré charakterizovali život starých Slovanov v dobe rozpadu, najmä však po rozpade starého rodového zriadenia (po VII. stor.). Ide o tieto oblasti hospodárskeho života: hrnčiarstvo (dvakrát *grnčari*), šperkárstvo (*monari*), dechtárstvo

²⁵ Na juh od *Nitry* sa v list. z roku 1214/tr. 1358 (*Szp.* I, str. 94, č. 290) spomínajú dva takéto názvy: ... *villa Monor* ... *altera villa Monor* ... (dokl. a rekon. v SJ II, str. 349 s nepresným citátom). Prítomnosť týchto názvov svedčí o rozvoji slovanského šperkárstva v týchto krajoch.

a smoliarstvo (degt-, smolen-), obchod (gostie, tovarnici dvakrát), starostlivosť o komunikácie a o vodné toky (dvakrát voděradi) a hradný život (igreci, dvernici).²⁶ Uviedli sme, že tieto sústavy zamestnaneckých názvov sa vyskytujú na tých územiach, na ktorých sa vyskytuje aj starohradištná a stredohradištná kultúra. Na územiach, na ktorých sa javí (pravda, podľa doterajších archeologických výskumov) nedostatok kultúr z doby starohradištnej a stredohradištnej, niet ani zložitejších sústav zamestnaneckých názvov.²⁷ Tieto súvislosti vedú celkom nenútené k predpokladu, že podmienky pre vznik zamestnaneckých názvov na skúmanom území treba hľadať v hospodársko-spoločenskom živote, ktorého stopy nám prestávajú objavené a doteraz preskúmané kultúry z doby starohradištnej a stredohradištnej, t. j. z VIII., najmä však z IX. stor.

Pohľad na mapku ukazuje, že naše zamestnanecké názvy sú rozložené okolo staroslovanských hradísk charakteristicky. Výrazne na to poukazuje najmä južná časť skúmaného územia. Na tejto časti možno celkom zreteľne pozorovať dve od seba zemepisne oddelené oblasti: západnú s názvami džěnici, dvornici, monari, pračěne, tovarnici, vinari a východnú s názvami gostie, grńčari, igreci, kapus (dvernici), lovcı, tovarnici, voděradi. Výskyt zamestnaneckých názvov v okolí bratislavského hradu je síce pochopiteľný, na druhej strane však ťažko dokazovať starobylosť tejto sústavy. Celkom oprávnené totiž možno namietat, že uvedené názvy súvisia so životom a rozvojom bratislavského feudálneho hradu, a teda ako také nemôžu sa spájať s prítomnosťou staroslovanského hradiska z IX. stor. Domnievame sa, že v sústave zamestnaneckých názvov okolo bratislavského hradu skutočne treba vidieť širšiu vnútornú rozvrstvenosť čo do vzniku i pôvodu (monari, tovarnici — dvornici, vinari atď.).

Pre naše závery však najväčší význam má sústava východná. Zamestnanecké názvy grńčari, voděradi atď. tvoria sústavu okolo staroslovanského hradiska z IX. stor., ktoré nemá takú priamu kontinuitu s feudálnym hradom ako staroslovanské hradisko „Braslav-j“²⁸, a teda tá námietka, že by išlo o názvy z XI. alebo z XII. stor., odpadá. Uviedli sme, že podmienky pre vznik našej sústavy treba hľadať v VIII., najmä však v IX. stor. Staroslovanské hradisko „Mojtěch“ (pri Majcichove) nie je síce nateraz podrobne preskúmané, ale pre nás je dôležité aj predbežné zistenie, že ide o staroslovanské hradisko z IX. stor. So zreteľom na toto datovanie môžeme predpokladať, že sústava zamestnaneckých názvov okolo spomenutého hradiska odráža sociálne rozvrstvenie staroslovanského etnika v okolí hradiska „Mojtěch“ v IX., príp. už aj v VIII. stor.²⁸ Na skutočnosť, že našu sústavu treba spájať s hradiskom „Mojtěch“, poukazuje najmä tá okolnosť, že sa táto sústava svojou starobylosťou podobá sústave zamestnaneckých názvov okolo starého a z dejín známeho nitrianskeho hradu. Tu tiež máme názvy „grńčari“, „gostie“ a mnohé iné zamestnanecké názvy (ščitari, sokolnici, monari ap.). Tak je to aj pri bratislavskom hrade.²⁹ Tieto súvislosti dávajú konkrétny podklad predpokladu, že vznik sústavy zamestnaneckých názvov v okolí Majcichova súvisí s prítomnosťou staroslovanského hradiska z IX. stor., ináč povedané gostie, grńčari, igreci atď. boli v určitom spoločenskom vzťahu k osobe, ktorej hra-

²⁶ K tomu pozri L. Niederle, *Život starých Slovanov III*, 1, 2 (Praha 1925). Podľa A. Točika v cit. štúdiu (tu v pozn. 4) archeologický materiál ukazuje, že na území Slovenska bolo v IX. stor. rozvinuté najmä hrńčiarstvo (porov, dvakrát grńčari), šperkárstvo (monari) a kováčstvo.

²⁷ Pozri tu pozn. 8.

²⁸ Pozri našu štúdiu, cit. tu v pozn. 20.

²⁹ Na zamestnanecké názvy na územiach starých českých kniežatstiev upozornil Zd. Nejedlý v štúdiu *Vzniknovenije Češskogo gosudarstva*, Slavianskij sbornik I, 74—124, na str. 113.

disko prislúchalo. Na začiatku tejto kapitoly sme konštatovali, že k staroslovanskému hradisku pri Majcichove sa viaže staroslovanské osobné meno Mojtech a že maďarská forma Majtén je z pôvodnej slovanskej formy *Mojtin, čiže osobné meno Mojta (hyp. forma k Mojtech) s výrazným *vlastníckym* sufixom *-in*. Keďže v dobe intenzívneho stupňovania feudalizmu (v XI. — XII. stor.) v okolí Majcichova niet už feudálneho hospodárskeho strediska (Pečenehovia v tejto dobe obsadzujú Váh a Sikuli Smolenický priesmyk) môžeme predpokladať, že podobu Mojtin staromaďarské kmene tu zastihli začiatkom X. stor., to znamená, že tento názov s vlastníckym sufixom u Slovanov tu musel vzniknúť najneskôr v IX. stor. Z našich interpretácií vysvitá teda, že staroslovanské etnikum, ktoré v IX. stor. sídlilo v okolí hradiska „Mojtech“, sufixom *-in* zvýraznilo pomer nositeľa slovanského mena Majtech (Mojta) k staroslovanskému hradisku a ku všetkému, čo s ním z hľadiska hospodársko-spoločenského súviselo. Ukázali sme, že prítomnosť „grnčiarov“, „voděrov“ atď. treba vykladať v súvislosti so spomínaným hradiskom z IX. stor. Ak teda vlastnícky sufix *-in* vyjadruje vzťah nositeľa mena Mojtech k hradisku a ak vznik zamestnaneckých názvov typu grnčari, loveci, voděradi atď. treba spájať s vývinom tohto hradiska, potom sa právom možno pýtať, aký mal charakter spoločenský vzťah Slovana-nositeľa mena Mojtech k tým, ktorých názvy označovali, t. j. k slovanským hrnčiarom, lovcem, voderadom atď. Prítomnosť názvov „gostie“ (s významom „cudzi kupci“) a „grnčari“ spolu s kultúrou z dôb staroslovanských dosť presvedčivo ukazujú na vysoký stupeň hospodárskeho života v okolí hradiska Mojtech. Na mapke môžeme zasa zistiť, že do sústavy zamestnaneckých názvov okolo tohto hradiska sa organicky zaraďujú názvy dvernici (kapus), igreci a voděradi. Tieto typy názvov — ako vidieť — nepoukazujú na výrobu, ale na takú činnosť, ktorá mala iba služobnícky charakter. Z uvedených názvov svojou starobylosťou z hľadiska jazykovej stavby, ako aj dokladového materiálu najpresvedčivejší je názov voděradi — „aquarii“. Prítomnosť tohto názvu (a azda aj prítomnosť názvov dvernici a igreci) v blízkosti staroslovanského hradiska Mojtech nás oprávňuje predpokladať, že v IX. stor. na tejto oblasti spoločenské vzťahy okrem iného charakterizoval aj *služobnícky* pomer. Táto skutočnosť — ako sa domnievame — hlbšie ozrejmuje aj vzťah k spomínanému hradisku slovanských hrnčiarov, lovcov atď., ktorí v jeho blízkosti sídlili. Pre nás je dôležitá, pravda, aj tá okolnosť, že títo slovanskí výrobcovia a služobníci patrili k tým slovanským pospolitostiam, ktoré vzťah Slovana menom Mojtech k hradisku (a ku všetkému, čo s ním súviselo) vyjadrili vlastníckym sufixom, t. j. v ich povedomí Slovan Mojtech vystupoval ako vlastník. V tejto súvislosti bolo by potrebné zodpovedať otázku, či v sufixe *-in* v našom prípade, príp. v sufixe *-j*, ktorý sa na skúmanom území vyskytuje trikrát, je vyjadrený aj vzťah k pôde. Ak máme na mysli jazykovú funkciu týchto sufixov, teda zreteľ čisto jazykový, možno túto otázku zodpovedať kladne. Z hľadiska jazykovedného rozboru však charakterizoval vnútornú povahu tohto vzťahu v IX. stor. nie je možné. Viac treba očakávať od výsledkov iných disciplín, najmä od výsledku hradíštného výskumu.

Záverom si zhrňme výsledky našich úvah. Pri staroslovanských hradiskách v ich bezprostrednej blízkosti alebo v ich okolí sú na skúmanom území názvy so základom slovanského osobného mena. Keďže pri týchto slovanských osobných menách je zároveň vlastnícky sufix *-in*, *-j*, usudzujeme, že týmto sufixom slovanské okolité pospolitosti vyjadrili vzťah nositeľov osobných mien k hradisku (Mojt-in, Boz-in, Braslav-j, Brank-j, azda aj Milč-j, Myslen-j). Určiť vnútornú povahu tohto vzťahu (súkromný, vojenský ap.) bližšie, možno až po dôkladnejšom hradíštnom výskume. V okolí niektorých hradísk sú rozložené osadné názvy, ktoré svojím významom (obsahom) po-

ukazujú na zamestnanie, obchod, príp. na služobníctvo. Z tohto hľadiska je charakteristická najmä južná časť skúmanej oblasti. Na tejto oblasti sa doterajším archeologickým výskumom získala pomerne bohatá starohradištná a stredohradištná kultúra. Tieto súvislosti medzi výskytom zamestnaneckých názvov a starších slovanských kultúr nás oprávňujú podmienky vzniku zamestnaneckých názvov v južnej časti západného Slovenska datovať do VIII., najmä do IX. stor. Za východisko našich úvah sme si zvolili staroslovenské hradisko, pri ktorom sa vyskytuje osobné meno Mojteč, resp. Mojtin. A to preto, že toto hradisko zaniklo skôr, než by sa bolo rozvinulo v hradisko feudálne v Uhorsku. Tento fakt nám umožňuje okolie tohto hradiska hodnotiť zo stanoviska IX. stor. Pomer nositeľa mena Mojteč k hradisku je vyjadrený vlastníckym sufixom *-in* (zachovaný v maď. Majtén : Mojtin). V okolí tohto hradiska sú jednak názvy, ktoré ukazujú na vysoký stupeň hospodársko-spoločenského života v IX. stor. (gostie, grnčári, lovci), jednak názvy, ktoré nepoukazujú na výrobný proces, ale na služobníctvo (voděradí a vari už aj dvernici a igreci). So zreteľom na jazykovú funkciu sufixu *-in* sa dá predpokladať, že forma názvu Mojtin vyjadruje aj vlastnícky vzťah k pôde. Okrem tohto sufixu sa tu trikrát vyskytuje aj vlastnícky sufix *-j*, ktorý nás bezpečnejšie vedie do IX. stor. Z našich interpretácií teda vyplýva, že spoločenské vzťahy na skúmanom území v IX. stor. boli veľmi blízke vzťahom, ktoré charakterizovali feudalizmus od XI. stor.

Naše výklady teda dávajú za pravdu tým bádateľom, ktorí sa domnievajú, že v IX. stor. na niektorých oblastiach dnešného Slovenska feudálne vzťahy už jestvovali a že tu pravdepodobne už prevládali.*

SKRATKY

- Bartal Gloss — A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*. Bern. SEW — Berneker E., *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1908—1914.
- Dař — Dař V., *Tolkovoj slovar živago velikoruskago jazyka*. Peterburg — Moskva 1880.
- F I, II — Fejér Georgius, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* I, II... Budapest 1829—1844.
- FejKKOkI — Fejérpataky László, *Kálmán király oklevelei*. Budapest 1892.
- Fried. Cod. — Friedrich G., *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* I, II. Praha 1904—1912.
- Geb — Gebauer J., *Slovník staročeský*. Praha 1903.
- HK — Holub — Kopečný, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1952.
- HOkl — *Hazaí oklevéltár 1234 1536*. Budapest 1789.
- Ch.SSl — Chaloupecký V., *Staré Slovensko*. Bratislava 1923.
- ident — identifikácia
- Jir. Práv I — Jireček H., *Slovanské právo v Čechách a na Moravě I*. Praha 1863.
- lok — lokalizácia
- Mikl EW — Miklosich Fr., *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien 1886.
- MOkl.sz — Szamota I. — Zsolnai Gz., *Magyar oklevél szótár*, Budapest 1902—1906.
- MS I, II — Knauz N., *Monumenta ecclesiae Strigoniensis* I, II... Strigonii 1874—1924 (vyd. Ludovicus Crescens Dedek).
- Ortv — Ortway I., *Geschichte des Stadt Pressburg* I, II... Bratislava 1892.
- Plet I, II — Pletersnik A., *Slovensko-neměskí slovar* Ljubljane 1894.
- SJ I, II Stanislav J., *Slovenský juh v stredoveku I—III*. Turč. Sv. Martin 1948.
- ŠmVd — Šmilauer Vl., *Vodopis starého Slovenska*. Praha—Bratislava 1933.
- Vuk K — Karadžić V., *Lexicon serbico-germanico-latinum*. Vindobonae 1852.
- W I, II — Wenzel G., *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*. Budapest 1866—1874.
- Zob. list. — Zoborská listina (pozri FejKKOkI).

Pozn.: Skratky bežné, resp. uvedené v poznámkach sme neuviedli.